

Sionistų politiniai lūkesčiai

Lietuvos visuomenės grupių integracijos, bendradarbiavimo ar konfrontacijos kryptys buvo betarpiškai susijusios su ateities perspektyvomis ir/ar galima Lietuvos valstybingumo projekcija. Skirtingos visuomenės grupės kėlė skirtingus politinius tikslus, kuriems turėjo įtakos ne tik jų apsisprendimas, bet ir bendra Europos geopolitinė situacija. Vieni iš principinių klausimų, ties kuriais susidurdavo įvairių politinių srovių pažiūros ir keliami tikslai buvo būsimas Lietuvos politinis statusas bei jos teritorijos vizijos. Sionistai šioje situacijoje matė istorinį šansą pakoreguoti žydų situaciją krašte, ne tik užsitikrinant politines, pilietines, tautines teises mainais į politinę paramą lietuviams, bet ir tapti įstatymų leidėjais bei vykdytojais, kartu su kitomis tautinėmis grupėmis formuojant krašto valdžią.

Svarstant politinių sąjungininkų klausimą sionistų stovykloje istoriškai susiklosčiusi krašto visuomenė buvo vaizduojama kaip mozaika iš keturių pagrindinių elementų: baltarusių, lietuvių, žydų ir lenkų. Lenkai, anot jų, buvo aukšto kultūros lygio, turintys stiprų tautinio identiteto jausmą ir turintys nepamatuotų pretenzijų valdyti visą kraštą. „Jų gravitacijos siekiai nėra susiję vien tik su kongresine Lenkija, bet jie svarsto apie save ir apie visą Lietuvą kaip apie Lenkiją, iš kur kyla visos jų politinės aspiracijos ir turi norą valdyti Lietuvą vieni patys, žinant be kita ko, kad Lietuvoje jie negali turėti absoliučios valdžios, kokią turi Lenkijoje“.¹¹ Sionistai Lietuvos žydus laikė autochtonais, pragyvenusiais Lietuvoje ne vieną šimtmetį ge-

---

¹¹ Denkschrift an Herrn Geheimrat Nadolny, Berlin, 19. Februar 1918, [Kreipimasis į p. Nadolny, Berlynas, 1918 m. vasario 19 d.], CSA, F. Z3, B. 509, lapai nenumeruoti.

rai organizuotose bendruomenėse, pasiekusiais aukštą kultūros lygį bei susiformavusį ir sąmoningai suvokiamą stiprų tautinės tapatybės jausmą, kuris nuo žydus supančių tautų nacionalizmo skiriasi savo taikia retorika ir neturi agresyvaus kovingumo išraiškų. Žydai buvo pristatomi patraukliais sąjungininkais, nes, atstovaudami 15 proc. visuomenės dalį, jie nebuvo tik tautinė mažuma prieš vieną vienalytę daugumą, bet lygiaverčiai partneriai kiekvienai iš krašto tautinių grupių, nerandančių tarpusavyje politinio konsensuso.¹² Apibendrinant lenkų ir žydų socialinį statusą krašte buvo teigiama, kad tik jie gali reprezentuoti krašto inteligentiją, kai tuo tarpu lietuviai ir baltarusiai, kurie tik kartu sudarytų absoliučią krašto daugumą, buvo valstiečiai beveik be inteligentijos, o ir ta pati nepalyginama su lenkų ir žydų inteligentija nei savo kiekybe, nei kokybe, ir su didžiu procentu analfabetų: „tautinio sąmoningumo jausmas egzistuojantis lietuvių inteligentijos tarpe yra ryškus, bet turi tendencijų prasiveržti tūžminga retorika, <...> siekiant įdiegti tautinės tapatybės jausmą masėse, panaudojant visas jėgas ir turimas priemones mentaliniam masių išsilaisvinimui ir lietuvių nacionalizmui stiprinti <...>“.¹³

Dėliojant jėgų balansą lenkų priešprieša su lietuviais ir baltarusiais buvo akivaizdi dėl susiklosčiusių socialinių vaidmenų, t.y. dvarininko ir kaimiečio santykio, aštrinamo lenkų teritorinėmis aspiracijomis bei asimiliaciniais užmojais. Žydų ir lenkų santykiai apibūdinami kaip priešiški net jei tas priešiškus iš lenkų pusės nebuvo demonstruojamas taip brutaliai kaip kongresinėje Lenkijos dalyje ir žydai,

---

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

kita vertus, stengėsi sumenkinti šio priešiško apraišką. Baltarusių ir ypač lietuvių pozicija žydų atžvilgiu buvo apibūdinama kaip korektiška ir patenkinama, su kuriais, kaip rodė prieškariniai politiniai įvykiai, galima rasti racionalų pagrindą kompromisams bei susitarimams svarbiausiuose politiniuose klausimuose ir formuojant galimą bendrą politinį bloką ateityje.

Liberalus vokiečių valdžios požiūris ir žydų bendruomenei daromos nuolaidos ilgai netruko. 1917 m. išryškėję abejonės nepaliekantys Vokietijos strateginiai planai Lietuvos atžvilgiu sionistams kėlė nerimą ir „koregavo“ palankų požiūrį į Vokietijos vykdomą politiką Oberoste. Rozenbaumas signalizavo Berlyno centriniam sionistų biurui apie antisemitizmo augimą tose sferose, kur jo niekada nebuvo ir apie atsiradusią distanciją dėl skirtingų nuomonių tarp lietuvių ir žydų, kurios žydai vieni patys nėra pajėgūs sumažinti, jei „jie (žydai – E.B.) neatsisakys nuo jiems priklausančių pačių švenčiausių savo teisių“, o Oberosto administracija nepakeis savo politikos kurso.¹⁴ Rozenbaumas turėjo galvoje didėjančias vokiečių simpatijas ir nuolaidžiavimus lietuvių interesus reprezentuojantiems derybininkams bei šantažą primenančius gandus, kad žydų nenoras dėtis prie bendro politinio darbo krašte buvo ne kas kita kaip Lietuvos Nepriklausomybės planų boikotavimas.

1917 m. vasarą pats Pasaulinės sionistų organizacijos prezidentas Oto Warburgas ėmėsi žygių, kad pajudėtų jau kurį laiką keliami, tačiau dėl įvairių aplinkybių stringantys sionistų organizacijos Vilniuje steigimo ir veiklos įteisinimo

---

¹⁴ Rosenbaums Brief an Dr. Hantke, Wilna, 21. November 1917 [Rozenbaumo laiškas Dr. Hantkei, Vilnius 1917 m. lapkričio 21 d.], CSA, F. Z3, B. 509, lapai nenumeruoti.

reikalai. Aukščiausiai Oberosto vadovybei buvo įteiktas prašymas leisti Oberosto teritorijoje kurtis sionistų organizacijoms kaip Vokietijos sionistų organizacijos skyriams.¹⁵ Tačiau organizacija, veikusi de facto, buvo įteisinta tik praėjus dar beveik metams.

Sionistus skatino veikti suintensyvjusios lietuvių tautinės, politinio savarankiškumo ir vienvaldystės aspiracijos bei 1917 m. rugsėjo 18–22 d. vykusioje lietuvių konferencijoje išrinkta Taryba, susidedanti tik iš narių lietuvių, kurioje paliekant vietas tautinių mažumų kandidatams buvo numatytos griežtos sąlygos, t.y. narius iš tautinių mažumų skiria Taryba, naujieji nariai privalo remti Lietuvos Nepriklausomybę, jie negali būti dalyvavę jokiaje antilietuviškoje veikloje ir turi suprasti lietuvių kalbą.

1917 m. spalio 12–17 d. pasaulinės sionistų organizacijos įpareigotas Artūras Hantkė lankėsi Vilniuje, kur jis susitiko su vietiniais žydų bendruomenės lyderiais bei turėjo galimybę pats susidaryti vaizdą apie Oberosto teritorijoje gyvenančių žydų ekonominę, socialinę, kultūrinę padėtį. Siekdami išnaudoti jo apsilankymą sionistinių idėjų propagandos tikslais vietiniai sionistai spalio 14 d. Vilniuje suorganizavo mitingą, kuris patvirtino, kad žydų tautos troškimas turėti savo politinius namus žydų tautai jos istorinėse žemėse karo metais nepasikeitė ir jie nenustoję svajoti apie Palestiną.¹⁶ S. Rozenbaumas savo kalboje susirinkusiems į mitingą pabrėžė, kad „sionizmas iš vidaus reikalų ministerijos pagaliau perėjo į užsienio reikalų ministerijos veiklos sferą, t.y. kad karas be kitų problemų

---

¹⁵ Warburgs Brief an Rosenbaum, Berlin, 12. Juli 1917 [Varburgo laiškas Rozenbaumui, Berlynas 1917 m. liepos 12 d.], CSA, F. Z3, B. 509, lapai nenumeruoti.

¹⁶ Cionistiše miting in Vilne, Lezte Naies, 1917 10 16.

naujai iškėlė žydų problemą, tačiau ne kaip atskiros bendruomenės, bet kaip vie-ningos nacijos su visais jai būdingais atributais klausimą. Šiuo momentu tai tapo Europine problema, pasauliniu klausimu, į kurį pagaliau turi būti atsakyta¹⁷. Esminė mitingo idėja buvo akcentuoti, kad sionizmas šiuo didžiulių pasikeitimų metu nebegali būti tik siauro žmonių rato privilegija ir žydai, būdami vienos tautos atstovais, turi suprasti šio judėjimo reikalingumą, kartu suteikdami sionistų organizacijos vadovybei ir jos atstovybėms moralinę teisę veikti visų žydų vardu. 1917 m. lapkričio 2 d. lordas Artūras Balfuras, tuometinis Didžiosios Britanijos užsienio reikalų ministras, paskelbė deklaraciją, kuri tapo vienu iš svarbiausių atskaitos taškų sionizmo ir žydų tautos, išsibarsčiusios po visą Pasaulį, istorijoje. Ja žydams buvo pripažįstama žydų politinė teisė į jų istorinę protėvių žemę – Eretz Israel.¹⁸ Tai buvo didelis diplomatinis laimėjimas ir, visų pirma, sionistų politinis triumfas, suteikęs daug vilčių žydams visuose kraštuose. Tarptautinėje arenoje vykę pokyčiai dar labiau sustiprino sionistų, tame tarpe ir Lietuvos, autoritetą *Žydų gatvėje*.

---

¹⁷ Ibid.

¹⁸ A.Ben Cvi. *Gešikhte fun cionizm fun dr. Hercl biz nokh der Balfur deklaracie*, Kaunas, 1935, p. 90.